

KONTROLA ZAKONITOSTI KONAČNE ODLUKE UNUTRAŠNJE ARBITRAŽE PRED SUDOM UDRUŽENOG RADA*)

1. U pravnom sistemu SFRJ, sudovi su organi koji štite slobode i prava građana i samoupravni položaj radnih ljudi i samoupravnih organizacija i zajednica i obezbeđuje ustavnost i zakonitost. Sudovi, i redovni i samoupravni, vrše sudsku funkciju samostalno u jedinstvenom sistemu vlasti i samoupravljanja radničke klase i svih radnih ljudi. Sudska zaštita, koju pružaju sudovi rešavajući o stvarima iz svoje nadležnosti, ne može se ostvariti ako pojedinačnom sudskom odlukom, donesenom u postupku zaštite prava, bude povređen ustav ili zakon, ako sudska odluka, kojom se rešava klasičan građansko-pravni ili samoupravni spor i tako uređuju konkretni društveni odnosi i realizuje objektivni pravni poredak, ne bude zakonita.

Kontrola ustavnosti i zakonitosti u vršenju sudske funkcije ostvaruje se i u postupku po pravnim lekovima jer sudske odluke ne mogu biti predmet kontrole i ispitivanja od bilo kog drugog organa osim od nadležnog suda. Zbog toga svaka procesna oblast ima i svoj poseban sistem pravnih lekova. To važi i za samoupravni sudski postupak,¹⁾ koji se primenjuje pred sudovima udruženog rada²⁾ i za samoupravne sud-

*) Rad predstavlja referat podnet na Simpozijumu o kontroli u unutrašnjem i međunarodnom pravu, koji je, povodom dvadesetogodišnjice rada Pravnog fakulteta u Nišu, održan aprila 1980. g.

¹⁾ Priroda odnosa u kojima nastaju samoupravni sporovi koji se rešavaju u postupku pred unutrašnjom arbitražom i priroda samoupravnih prava koja se štite u postupku pred sudovima udruženog rada i njihov osnov (društvena svojina i pravo samoupravljanja) isključuju svaku mogućnost svrstavanja ovog postupka pod onaj postupak koji se tradicionalno, i pored svih poznatih i uočenih nedostataka koje ovaj termin nosi, naziva građanskim sudskim postupkom, jer se radi o odnosima koji su dijametralno različiti od onog što klasična pravna teorija tradicionalno naziva građanskopravnim odnosima i građanskim subjektivnim pravima.

²⁾ Postupak pred sudovima udruženog rada još uvek nije ni posebno ni potpuno normativno uobličen. Prema čl. 13. saveznog Zakona o sudovima udruženog rada u postupku pred ovim samoupravnim sudom, pored odredbi ovog Zakona, shodno se primenjuju i odredbe glave I — XXIV Zakona o parničnom postupku, tako da se sudovi udruženog rada, u pogledu postupka, nalaze u posebnoj situaciji jer sami, u konkretnoj primeni, kreiraju pravila procedure i prilagođavaju je ne samo prirodi same sporne samoupravne stvari koja je rešava, nego i potrebama samoupravnih sudova i njihovim zadacima u ostvarivanju njihove klasne funkcije. Shodnom primenom odredaba Zakona o parničnom postupku popunjava se praznina u pogledu postupka pred sudom udruženog rada, čime se ne menja identitet ovog postupka, kao novog — samoupravnog sudskog postupka, različitog od klasičnog parničnog postupka. U praksi, u okviru postupka pred sudom udruženog rada, postepeno se uobličavaju opšta pravila postupka pred ovim samoupravnim sudom i posebna pravila postupka, koja važe za rešavanje i postupanje u određenim pravnim stvarima, jer se na taj način samoupravna procedura saobražava i prilagođava prirodi same stvari koja je predmet postupka.

ske postupke koji se primenjuju pred ostalim samoupravnim sudovima.³⁾ Funkcionalna pravila svakog sudskog postupka, pa i samoupravnog, obično predviđaju mogućnost ulaganja pravnog leka da bi se u odgovarajućem postupku, po pravilu kod drugog suda, ispitala ustavnost i zakonitost u vršenju sudske funkcije, ispravile nezakonite odluke i tako ostvarili ciljevi pravom postavljeni. Ulaganjem pravnog leka pokreće se postupak u kome se otklanjaju eventualna nepravilnost postupka, koji je doveo do nezakonite odluke, ili nepravilnost same odluke, otklanjaju njene organske mane, i tako uspostavlja zakonitost. Time što svaki postupak ima svoj sistem pravnih lekova u kome su predviđene vrste pravnih lekova, organi koji rešavaju o pravnim lekovima, razlozi za ulaganje pojedinih pravnih lekova i postupak po njima, realizuje se ustavni princip i ustavno pravo — pravo na pravni lek i odgovarajuća kontrola ustavnosti i zakonitosti sudskih odluka.

2. Unutrašnja arbitraža je najbrojniji i najrasprostranjeniji samoupravni sud jer se ustanovljava samoupravnim sporazumom o udruživanju u radnu organizaciju i druge oblike udruživanja.⁴⁾ Postupak pred unutrašnjom arbitražom je posebna vrsta samoupravnog sudskog postupka u kome je na poseban način predviđena kontrola ustavnosti i zakonitosti u vršenju samoupravne sudske funkcije.

Unutrašnjoj arbitraži, kao posebnom samoupravnom sudu u sudskom sistemu SFRJ, odgovara jednostепенost postupka, pre svega zbog brzine i efikasnosti u rešavanju internih sporova u organizacijama udruženog rada i drugim samoupravnim organizacijama i zajednicama, ali i zbog toga što je obrazovana u jednoj asocijaciji proizvođača. Zbog toga je, po pravilu, postupak pred unutrašnjom arbitražom jednostепен, te je

³⁾ Treba primetiti da se u literaturi sreću mišljenja da bi trebalo da se donese poseban zakon kojim bi bili obuhvaćeni svi postupci pred samoupravnim sudovima. Smatra se da bi ovakvim zakonom na adekvatan način bila normirana procedura pred svim samoupravnim sudovima, a to bi omogućilo dalju afirmaciju samoupravnih sudova i ostvarenje njihove političke funkcije. Istovremeno, to bi rešilo i problem kvalitetnijeg i efikasnijeg rada na planu zaštite samoupravnih prava. O tome videti npr.: Rajović V. — Samoupravni postupak i samoupravno procesno pravo, referat na savetovanju o samoupravnom sudstvu i društvenom pravobranilaštvu samoupravljanja koje je održano 16. i 17. novembra 1978. g. u Sarajevu.

⁴⁾ Samoupravni sporazum o udruživanju u radnu organizaciju, prema odredbi čl. 372. Zakona o udruženom radu, mora da sadrži odredbe o formiranju unutrašnje arbitraže kao samoupravnog suda za rešavanje sporova iz internih odnosa između osnovnih organizacija udruženog rada jedne radne organizacije. Prema tome, osnovne organizacije udruženog rada prilikom udruživanja u radnu organizaciju dužne su da u samoupravnom sporazumu o udruživanju predvide i unutrašnju arbitražu za rešavanje međusobnih sporova iz internih odnosa. Pri likom udruživanja u ostale oblike udruživanja rada i sredstava, samoupravni subjekti nisu dužni da predvide i unutrašnju arbitražu kao samoupravni sud koji bi rešavao interne sporove. Pošto Zakon o udruženom radu nije izričito predvideo da samoupravni sporazumi o udruživanju u ostale oblike udruživanja rada i sredstava treba da sadrže i odredbe o ustanovljenju unutrašnje arbitraže, osim za samoupravni sporazum o udruživanju u radnu organizaciju, neizbežno se zaključuje da je unutrašnja arbitraža obavezan samoupravni sud samo u radnoj organizaciji, da je fakultativan samoupravni sud u ostalim oblicima udruživanja rada i sredstava.

odluka unutrašnje arbitraže konačna.⁵⁾ Međutim, društvo ne može dopustiti da unutrašnja arbitraža, iako samoupravni sud, u svakom slučaju, konačno i isključivo rešava i da se njena odluka nikad, i ni pod kojim uslovima, ne može ispitivati pošto se može dogoditi da i njena odluka bude nezakonita. Društvo je zainteresovano da rešavanje sporova iz nadležnosti unutrašnje arbitraže bude u skladu sa ustavom, zakonima i samoupravnim opštim aktima⁶⁾ jer se time ostvaruje uloga ovog samoupravnog suda u ostvarivanju ustavnosti i zakonitosti (u stvarima iz njene nadležnosti) kao bitne pretpostavke regularnog funkcionisanja mehanizma samoupravnih odnosa i daje direktan doprinos učvršćivanju samoupravne ustavnosti i zakonitosti. Ovo utoliko pre što se očekuje da će unutrašnja arbitraža, u toku daljeg procesa podržavanja sudske funkcije sve više da širi svoju nadležnost u odnosu na nadležnost sudova udruženog rada.⁷⁾

Pošto unutrašnja arbitraža (u skladu sa aktom o njenom konstituisanju) definitivno odlučuje o predmetu spora koji je iznet pred nju, zakonodavac je smatrao da se protiv konačne odluke unutrašnje arbitraže, pod određenim uslovima, mogu uložiti pravni lekovi, te je, u skladu sa čl. 244. st. 2. Ustava SFRJ, odredio zakonom kad se i pod kojim uslovima protiv odluke unutrašnje arbitraže može uložiti pravni lek koji omogućava da se izvrši kontrola zakonitosti u vršenju samoupravne sudske funkcije.

3. Kontrola zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže, od momenta uvođenja ove pravosudne institucije u naš pravni sistem do danas, vršena je na različite načine jer je zakonima bila različito uređena.

4. U vreme važenja Osnovnog zakona o preduzećima iz 1965. g.,⁸⁾

⁵⁾ Po pravilu, protiv odluke unutrašnje arbitraže ne može biti izjavljena žalba, kao redovan pravni lek. To bi bilo moguće jedino ako bi to izričito bilo predviđeno aktom o konstituisanju unutrašnje arbitraže i pravilima o postupku koji se primenjuje pred njom. U praksi se to obično ne predviđa jer bi se na taj način unapred izrazilo nepoverenje u rad arbitara unutrašnje arbitraže. Izuzetno, u čl. 341. Zakona o udruženom radu, predviđeno je da se sud udružnog rada javlja kao drugostepeni organ u slučaju da se radi o sporu o izdvajanju osnovne organizacije udruženog rada iz sastava radne organizacije. U tom slučaju, ako samoupravnim sporazumom o udruživanju u odredbama o ustanovljenju unutrašnje arbitraže nije predviđeno da odluka unutrašnje arbitraže o sporu ove vrste predstavlja izvršnu ispravu, a radnici nisu zadovoljni odlukom unutrašnje arbitraže, mogu u roku od 30. dana od dostavljanja odluke pokrenuti postupak pred sudom udruženog rada, koji u ovom slučaju postupa kao drugostepeni, instanci-
oni sud.

⁶⁾ U praksi, u postupku pred unutrašnjom arbitražom, srazmerno znatno više i češće nego kod drugih samoupravnih sudova i redovnih sudova, samoupravni opšti akti predstavljaju osnov odluke jer unutrašnja arbitraža najveći broj svojih odluka direktno zasniva na samoupravnom autonomnom pravu.

⁷⁾ O tome videti npr.: Elaborat Komisije za pitanja samoupravnog društveno-političkog sistema i međunacionalnih odnosa Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske, Naša zakonitost, 5/75, str. 6; Stavovi Savjeta za društveno-politički sistem pri Izvršnom vijeću Sabora Socijalističke Republike Hrvatske, Naša zakonitost, 5/75, str. 24. O tome i Rajović, V. — Sudovi udruženog rada, Beograd, Službeni list, 1975, str. 149.

⁸⁾ Sl. list SFRJ, 17/65, ispravke Sl. list 20/65, izmene i dopune u Sl. list SFRJ 31/67, 48/68, 55/69 i 15/71. Ukinut je Zakonom o konstituisanju i upisu u sudski registar organizacija udruženog rada, koji je ostavio na snazi samo neke njegove odredbe.

koji je unutrašnju arbitražu uveo u naš pravni sistem, kontrola zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže nije bila izričito predviđena samim zakonom. U prvim danima svoje egzistencije i afirmacije u našem pravnom sistemu, unutrašnja arbitraža je bila specifična vrsta izbranog suda, posebna institucija van sudskog sistema, u čijoj je nadležnosti bilo rešavanje internih sporova u preduzeću. Ako je statutom preduzeća bilo predviđeno da se odnosi u vezi sa međusobnim isporukama i vršenjem usluga između radnih jedinica, pogona i fabrika jedne privredne organizacije ili između njih i preduzeća kao celine regulišu ugovorima, sporove iz tih odnosa, povodom zaključenja i izvršavanja tih ugovora, mogla je da rešava unutrašnja arbitraža, kao specifičan interni sud.

Formiranjem unutrašnje arbitraže i ugovaranjem njene nadležnosti bila je derogirana jurisdikcija privrednih sudova koji bi i inače bili nadležni za rešavanje tih sporova ili je omogućeno da se između ugovarača — nepersonalizovanih delova jedne privredne organizacije, reše na adekvatan način — po odredbama Zakona o parničnom postupku i po pravilima odgovarajuće procedure, ako posebnim odredbama o ustanovljenju unutrašnje arbitraže nije drukčije predviđeno. Pošto je unutrašnja arbitraža rešavala sporove koji bi i inače bili u nadležnosti privrednog suda, u pogledu pobijanja odluke unutrašnje arbitraže važile su odredbe Zakona o parničnom postupku o poništaju odluke izabranog suda (čl. 85. st. 7. Osnovnog zakona o preduzećima).⁹⁾

5. Zakon o konstituisanju i upisu u sudski registar organizacija udruženog rada ¹⁰⁾ iz 1973. g., kojim je, u fazi sprovođenja tzv. radničkih amandmana i priprema za ustavni preobražaj našeg društva, zamenjen Osnovni zakon o preduzećima, posvetio je unutrašnjoj arbitraži poseban odeljak — odeljak IX, pod marginalnim naslovom »Rešavanje sporova iz unutrašnjih odnosa u organizaciji udruženog rada«, čime je ne samo podstakao nove napore u praktičnoj delatnosti u pogledu normiranja unutrašnje arbitraže u samoupravnim sporazumima, nego je podstakao i dalji tok procesa podružljavanja sudske funkcije kod nas.

Po Zakonu o konstituisanju, unutrašnja arbitraža se mogla obrazovati samoupravnim sporazumom o udruživanju. Ona se formirala u radnoj organizaciji, zajednici osnovnih organizacija i složenoj organizaciji udruženog rada za rešavanje sporova iz unutrašnjih odnosa u organizaciji udruženog rada u vezi sa »uređivanjem i ostvarivanjem samoupravnih odnosa«. Unutrašnja arbitraža je mogla da rešava sporove iz poslovnih odnosa i iz samoupravnih odnosa koji su nastajali među subjektima prava u udruženom radu.

U smislu čl. 78. st. 3. Zakona o konstituisanju, odluka unutrašnje arbitraže, kojom se rešava spor iz unutrašnjih odnosa u organizaciji udruženog rada, mogla je da se poništi u parničnom postupku, pred

⁹⁾ Videti o tome: Poznić, B. — Građansko procesno pravo, Beograd, Savremena administracija, 1973, str. 414; Lazarević, A. — Samoupravne pravosudne ustanove i njihova nadležnost, Anali, 1 — 3/73; Velimirović, M. — Unutrašnja arbitraža, Pravna misao, 1 — 2/69; Vlajkov, S. — Arbitraža u složenim organizacijama udruženog rada, Pravni život, 6/69.

¹⁰⁾ Sl. list SFRJ, 22/73

privrednim sudom, pod uslovima i u postupku koji se odnosi na poništaj presude izbranog suda. Pošto su u to vreme unutrašnje arbitraže bile nadležne i za poslovne i za interne samoupravne sporove,¹¹⁾ u pogledu razloga i postupka za poništaj konačne odluke unutrašnje arbitraže nije bilo nikakve razlike.¹²⁾

6. Po Ustavu SFRJ iz 1974. g., unutrašnja arbitraža je samoupravni sud sa posebnim funkcijama i ulogom u našem sudskom sistemu. Unutrašnja arbitraža je nužan sastavni deo samoupravne organizacije i samoupravnih odnosa u našem društvu, samoupravni sud koji omogućava neposredno ostvarivanje sudske funkcije, u samoj asocijaciji neposrednih samoupravljača, samim samoupravnim subjektima. Rešavanje sporova pred unutrašnjom arbitražom po svojoj suštini znači nastavak samoupravnog procesa započetog udruživanjem i samoupravnim uređivanjem međusobnih odnosa. Unutrašnja arbitraža može da se formira samoupravnim sporazumom o udruživanju radi rešavanja sporova do kojih eventualno dođe u odnosima koji nastaju povodom udruživanja rada i sredstava u okviru integracionih oblika udruživanja organizacija udruženog rada — u okviru radne organizacije, složene organizacije udruženog rada kao i u raznim oblicima udruživanja proizvodnih i prometnih organizacija udruženog rada.

Posle donošenja Ustava, većina pisaca koji su se bavili pitanjima vezanim za razgraničenje nadležnosti redovnih sudova i samoupravnih sudova, smatrala je da se sve odluke unutrašnje arbitraže ne mogu pobijati u postupku pred redovnim sudovima, jer bi na taj način ovi sudovi dolazili u situaciju da rešavaju o onim odlukama unutrašnje arbitraže kojima se odlučuje o samoupravnim pravima i dužnostima, iako odlučivanje o sporovima iz tih odnosa nije u njihovoj nadležnosti.

7. Savezni Zakon o sudovima udruženog rada¹³⁾ iz 1974. g. predvideo je posebnu funkciju sudova udruženog rada koja se sastoji u kontroli zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže, formirane u organizaciji udruženog rada, drugoj samoupravnoj organizaciji ili interesnoj zajednici, kojom je odlučeno o sporu iz samoupravnih odnosa.

I unutrašnja arbitraža i sud udruženog rada su samoupravni sudovi koji su nastali kao izraz procesa transformacije i područstvljavanja sudske državne funkcije i kao deo samoupravljanja. Nastali su kao izraz potrebe da se nesaglasnosti i sporovi rešavaju¹⁴⁾ u onom krugu gde su i nastali, da bi se sukob interesa, do koga je došlo u društvenim odnosima i to između subjekata društvene reprodukcije, rešio tamo gde

¹¹⁾ Treba primetiti da u ovom trenutku našeg razvitka još uvek nije bilo jasnog i preciznog, ni normativnog ni teorijskog, razlikovanja između samoupravnih i funkcionalnih odnosa između osnovnih organizacija udruženog rada, pa samim tim nije bilo ni razlikovanja između samoupravnih i poslovnih sporova.

¹²⁾ Videti: Brkić — Studin — Priručnik propisa o udruženom radu u organizacijama udruženog rada sa objašnjenjima i registrom pojmova, Beograd, 1973.

¹³⁾ Sl. list SFRJ, 24/74 od 10. 5. 1974. g.

¹⁴⁾ Čini mi se potrebnim da ukažem na jednu grešku koja se vrlo često sreće u stručnoj štampi. Naime, često se (pogrešno) kaže da »sudovi razrešavaju sporove«, umesto da ih rešavaju. Međutim, izrazi »rešiti« i »razrešiti« nisu sinonimi. »Razrešiti« — znači: odvezati, oprostiti, rasplesti; »rešiti« — znači: nečemu neodređenom, nejasnom ili zamršenom, tumačenjem ili odlukom razbiti nejasnoću. Videti: o tome: Lalević, M. — Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskoga jezika, Beograd, 1974, str. 683. i 690.

je i nastao i onako kako to odgovara unapređenju samoupravnih odnosa one sredine u kojoj je i nastao.¹⁵⁾ Tako je, u skladu sa ustavnom koncepcijom o zadacima i kompetenciji sudova udruženog rada, čim su oni uvedeni u naš pravni sistem, u njihovu nadležnost stavljeno i ispitivanje zakonitosti konačnih odluka unutrašnje arbitraže ali samo ukoliko je tim odlukama rešen spor iz samoupravnih odnosa. Međutim, sve dok je važio Zakon o konstituisanju, odluke unutrašnje arbitraže o sporovima iz poslovnih odnosa mogle su da budu poništene pred privrednim sudom po pravilima koja važe za poništaj odluke izbranog suda. Pošto je Zakon o konstituisanju prestao da važi pošto je donet Zakon o udruženom radu¹⁶⁾ iz 1976. g., ostalo je otvoreno pitanje da li se odluke unutrašnje arbitraže o sporovima iz poslovnih odnosa mogu pobijati prema odredbama Zakona o parničnom postupku koje se odnose na poništaj presude izbranog suda, s obzirom da više nema zakonik o postupku koji bi to izričito predviđao.

8. Zakon o udruženom radu doneo je neke novine u pogledu unutrašnje arbitraže, iako ne sadrži posebne odredbe o unutrašnjoj arbitraži ili o arbitražama u organizacijama udruženog rada,¹⁷⁾ kao i neke novine u pogledu pobijanja odluke unutrašnje arbitraže¹⁸⁾ i to na posredan način.¹⁹⁾ Pre svega, Zakon o udruženom radu je na posredan način povukao razliku između samoupravnih i poslovnih odnosa u jednoj organizaciji udruženog rada između subjekata samoupravnog sporazumevanja (čl. 587. st. 2. ZUR) time što je povukao razliku između samoupravnog sporazuma i pravnih poslova. To je omogućilo da se jedan nastali spor kvalifikuje kao samoupravni spor ili kao poslovni (funktionalni) spor i odredi nadležnost odgovarajućeg suda za njegovo rešavanje odn. da se razgraniči nadležnost redovnih i samoupravnih sudova.²⁰⁾ Pored toga, Zakon o udruženom radu proklamovao je i pravilo da samoupravne sporove isključivo rešavaju samoupravni sudovi s tim da je sud udruženog rada nadležan za konkretni spor ako samoupravnim

¹⁵⁾ Samoupravni sudovi su nastali i kao izraz izvesnih pravno — tehničkih ciljeva, a ne samo kao izraz pravno — političkih. Naime, jedan od razloga za nastanak samoupravnih sudova je i težnja za racionalizacijom pravosuđa, nastojanje da se zadovolje i postulati ekonomičnosti postupka: da se sporovi brže, efikasnije i kvalitetnije rešavaju.

¹⁶⁾ Sl. list SFRJ 53/76.

¹⁷⁾ Iako Zakon o udruženom radu ne upotrebljava atribut »unutrašnja« uz termin »arbitraža«, koji je bliže označavao najstariji samoupravni sud kod nas, jer govori samo o arbitražama, kao obliku samoupravnih sudova, očigledno je da u nizu odredaba govori o unutrašnjoj arbitraži, kao samoupravnom sudu u organizacijama i zajednicama.

¹⁸⁾ Interesantno je napomenuti da je Nacrt Zakona o udruženom radu, koji je kao radni materijal publikovan u »Borbi« oktobra 1975. g. sadržao jednu glavu koja je u celosti bila posvećena rešavanju sporova u organizacijama udruženog rada (čl. 415—421. Nacrta) i koja je sadržala odredbe o obrazovanju, sastavu i funkcionisanju unutrašnje arbitraže, kao i o izvršavanju njenih odluka.

¹⁹⁾ Detaljno o tome: Stanković, G. — Samoupravni sudovi i Zakon o udruženom radu, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, Niš str. 337.

²⁰⁾ I pored toga u praksi dolazi do teškoća oko određivanja pravne prirode jedne stvari i razgraničenja nadležnosti između redovnih i samoupravnih sudova. O problemima razgraničenja nadležnosti između redovnih sudova i samoupravnih sudova videti: Bogičević — Polovina, N. — Razgraničenje nadležnosti i saradnja redovnih sudova i sudova udruženog rada, Pravna misao, 11—12/78, str. 21.

sporazumom nije određena nadležnost unutrašnje arbitraže ili drugog samoupravnog suda.

Pošto u svakoj samoupravnoj organizaciji ili zajednici može da se osnuje unutrašnja arbitraža za rešavanje internih sporova, postavlja se pitanje da li ona, kao samoupravni sud, može da bude nadležna i za rešavanje sporova iz poslovnih odnosa ili je isključivo nadležna za samoupravne sporove i na koji način će se vršiti kontrola zakonitosti njene odluke donete o sporu iz poslovnih odnosa. U pogledu kontrole zakonitosti odluke unutrašnje arbitraže kojom je rešen samoupravni spor nema dileme: kontrola zakonitosti vrši se u posebnom postupku pred sudovima udruženog rada.

Ustavna načela o redovnom putu rešavanja sporova iz internih odnosa u samoupravnim organizacijama i zajednicama, koja su izraz koncepcije i težnje da sami samoupravni subjekti rešavaju sporove iz svojih međusobnih odnosa i nastojanja u pravcu daljeg i što potpunijeg podružtvljavanja pravosudne funkcije, očekivanje da samoupravni sudovi sve više šire svoju nadležnost u odnosu na klasičnu nadležnost redovnih sudova, činjenica da se radi o osnovnom obliku interne samozastite i odsustvo izričite zakonske zabrane da samoupravni subjekti povere unutrašnjoj arbitraži rešavanje sporova iz poslovnih odnosa, omogućavaju da se i dalje predvidi nadležnost unutrašnje arbitraže za rešavanje ove vrste internih sporova,²¹⁾ koji se i inače mogu poveriti izabranim sudovima pri privrednim komorama. Pošto se radi o sporovima iz poslovnih odnosa, kontrola zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže kojom je rešen spor iz poslovnih odnosa ne bi mogla da se vrši u postupku pred sudom udruženog rada te bi trebalo da se vrši po pravilima koja važe za postupak pred izabranim sudovima — tačnije po pravilima koja važe za poništaj odluke izbranog suda.²²⁾ Postupak kontrole u tom slučaju vodi se kod redovnog suda, privrednog ili kod sudova opšte nadležnosti, za slučaj da u republici ili pokrajini nisu formirani privredni sudovi, kod suda koji bi inače bio nadležan za ovu vrstu spora odn. koji bi postupao da je spor eventualno bio rešen pred izabranim sudom.²³⁾

9. Zakon o samoupravnim sudovima SR Slovenije²⁴⁾ iz 1977. g. predviđa poseban institut kontrole zakonitosti pravosnažne odluke ili poravnjanja pred samoupravnim sudom na taj način što predviđa predlog za preispitivanje zakonitosti, kao posebno pravno sredstvo u suds-kom postupku, kojim se pokreće postupak za kontrolu zakonitosti sudske odluke. Zakonitost konačne odluke unutrašnje arbitraže ispituje i ocenjuje onaj sud koji bi i inače bio nadležan za odlučivanje o sporu: ako je u pitanju odluka koju je unutrašnja arbitraža donela rešavajući o sporu iz poslovnog odnosa, o zakonitosti te odluke može da odluči

²¹⁾ Prema objavljenim podacima do kojih se došlo u toku praćenja zaključivanja samoupravnih sporazuma o udruživanju i samoupravnog organizovanju udruženog rada na osnovama Zakona o udruženom radu, primećeno je da gotovo nema nijednog samoupravnog sporazuma koji nije normirao unutrašnju arbitražu, kao obavezni samoupravni sud koji funkcioniše u organizaciji udruženog rada.

²²⁾ Videti: Triva, S. — Građansko parnično procesno pravo, Zagreb, Narodne novine, 1980, str. 684.

²³⁾ U tom smislu i odluka VPS Srbije, Pž 2574/79.

²⁴⁾ Uradni list, 10/77 od 7. 5. 1977. g.

redovni sud, a ako je u pitanju odluka kojom je rešen samoupravni spor, kontrolu zakonitosti vrši sud udruženog rada.

10. Sporovi iz internih poslovnih odnosa spadaju u klasične imovinskopravne sporove te spadaju, po pravilu, u nadležnost redovnih sudova. Ovi sporovi mogu da se povere na rešavanje i samoupravnim sudovima jer se radi o sporovima iz odnosa u kojima strane mogu pravima iz tih odnosa slobodno da raspolažu. Prema tome, samoupravni subjekti, kao strane u tim odnosima, mogu sporove iz ovih odnosa da povere na rešavanje ili unutrašnjim arbitražama ili izbranim sudovima. Na ovakav zaključak jasno upućuje i čl. 465. st. 2. Zakona o parničnom postupku kojim je predviđeno da se može ugovoriti nadležnost izbranog suda za sporove iz međusobnih odnosa organizacija udruženog rada, samoupravnih interesnih zajednica i drugih samoupravnih organizacija i zajednica ako zakonom ili samoupravnim opštim aktom u skladu sa zakonom nije predviđeno (utvrđeno) da određene vrste sporova rešavaju sudovi udruženog rada ili drugi samoupravni sudovi u koje spada i unutrašnja arbitraža.

11. U našem pravnom sistemu sudovi udruženog rada imaju značajna ovlašćenja i dužnosti u pogledu kontrole ustavnosti i zakonitosti. Pre svega, sudovi udruženog rada vrše kontrolu ustavnosti i zakonitosti u okviru svog redovnog rada, u okviru svoje redovne nadležnosti. Sud udruženog rada nije samo sud koji rešavanjem samoupravnih sporova uređuje i štiti odnose iz udruženog rada u kojima je došlo do nesaglasnosti i sporova. Sud udruženog rada je zaštitnik šireg društvenog interesa samim tim što se angažuje povodom konkretnih povreda zakona i samoupravnih opštih akata i time omogućava dalji razvoj samoupravljanja. Osim toga, ako sud udruženog rada smatra da propis ili opšti akt koji bi trebalo primeniti u konkretnom slučaju nije u saglasnosti sa Ustavom ili zakonima, dužan je da pokrene postupak za ocenjivanje ustavnosti ili zakonitosti. Pored toga, sudovi udruženog rada, kao organi kontrole u vršenju sudske funkcije, imaju pravo da odlučuju o zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže kojom je odlučeno o pravima ili dužnostima iz samoupravnih odnosa. Time što vrši kontrolu zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže, sud udruženog rada se javlja kao organ koji štiti šire društvene interese jer obezbeđuje pravnu sigurnost i omogućava dalji razvoj samoupravljanja.

12. Konačne odluke unutrašnje arbitraže kojima je rešen spor iz poslovnog odnosa ne bi mogao da ispituje sud udruženog rada jer se ne radi o sporu iz samoupravnih odnosa.²⁵⁾

Prema odredbama saveznog Zakona o sudovima udruženog rada, pred sudom udruženog rada prvog stepena može se pokrenuti postupak za ispitivanje zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže kojom je odlučeno o samoupravnim pravima ili obavezama. Postupak kontrole

²⁵⁾ U stručnim napisima i u publikovanim odlukama sudova udruženog rada u SRS nailazi se na mišljenje da je sud udruženog rada nadležan da ispituje i odluke unutrašnje arbitraže kojima je rešen spor iz poslovnih odnosa. U praksi se često spor iz poslovnog odnosa kvalifikuje kao samoupravni jer se smatra da se radi o sporu do koga je došlo u razvoju samoupravnog odnosa, bez obzira što se radi o sporu koji je nastao u jednom obligacionopravnom odnosu. U tom smislu i odluka 2611/78, objavljena u Glasniku Suda udruženog rada Srbije, 4/78, str. 119—121.

se pokreće pod uslovima koji su propisani u zakonu i sprovodi se po postupku koji je propisan zakonom (čl. 46 — 52. Zakona o sudovima udruženog rada).

13. Postupak za ispitivanje zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže pred sudom udruženog rada pokreće se predlogom za ispitivanje zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže. Ovom incijalnom procesnom radnjom pokreće se jedan nov postupak pred drugim samoupravnim sudom u vezi sa odlukom kojom je spor pred unutrašnjom arbitražom meritorno rešen i koja je i konačna i pravnosnažna.

Razlozi iz kojih se može pokrenuti postupak za ispitivanje zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže taksativno su predviđeni u čl. 47. Zakona o sudovima udruženog rada. Predlog se može podneti:

a) ako je odluka unutrašnje arbitraže suprotna ustavu, zakonu, drugom propisu prinudne prirode ili samoupravnom opštem aktu,²⁶⁾

b) ako unutrašnja arbitraža nije ustanovljena samoupravnim sporazumom odn. drugim samoupravnim opštim aktom ili ako sporazum odn. akt o njenom konstituisanju nije punovažan,

c) ako sastav unutrašnje arbitraže nije bio u skladu sa samoupravnim sporazumom odn. aktom kojim je određen njen sastav,

d) ako je unutrašnja arbitraža odlučila o odnosu čije rešavanje nije stavljeno u njenu nadležnost,

e) ako je odluka doneta uz bitnu povredu odredaba postupka po kojima je arbitraža bila dužna da postupi,²⁷⁾

f) ako izvornik odluke nije potpisala većina članova unutrašnje arbitraže,

g) ako postoji koji od razloga za ponavljanje postupka pred sudom udruženog rada iz čl. 39. Zakona o sudovima udruženog rada:

— ako nezakonitim postupkom unutrašnje arbitraže stranci nije data mogućnost da raspravlja,

— ako se odluka unutrašnje arbitraže zasniva na lažnom iskazu svedoka ili veštaka,

— ako se odluka unutrašnje arbitraže zasniva na ispravi koja je falsifikovana ili u kojoj je overen neistinit sadržaj,

— ako je do odluke došlo usled krivičnog dela arbitra, stranke odn. zastupnika pravnog lica ili punomoćnika ili trećeg lica,

— ako stranka stekne mogućnost da upotrebi pravnosnažnu odluku koja je ranije među istim strankama doneta o istom zahtevu,

²⁶⁾ Treba primetiti da u čl. 47. saveznog Zakona o sudovima udruženog rada kao razlog za pobijanje i ispitivanje konačne odluke unutrašnje arbitraže nije navedeno da se odluka unutrašnje arbitraže može pobijati i za slučaj da je u suprotnosti sa principima morala samoupravnog socijalističkog društva. Međutim, očigledno je da su i povrede morala socijalističkog društva okolnost i razlog o kome i sud udruženog rada vodi računa.

²⁷⁾ U praksi se vrlo često u samoupravnim sporazumima izostavljaju odredbe o postupku pred unutrašnjom arbitražom, a kad takvih odredaba ima, onda se izbegava imenovanje arbitara i na taj način onemogućava rad unutrašnje arbitraže. Događa se i da su imenovani arbitri neaktivni (u dogovoru sa određenim organom svoje osnovne organizacije udruženog rada) a to dovodi do toga da unutrašnja arbitraža uopšte ne reši nastali spor. O problemima vezanim za funkcionisanje unutrašnje arbitraže u praksi videti: Izveštaj o radu Suda udruženog rada Srbije u 1979. g.

— ako se odluka zasniva na pravnosnažnoj odluci drugog suda ili drugog organa a ta odluka je pravnosnažno ukinuta,

— ako stranka sazna za nove činjenice ili nađe ili stekne mogućnost da upotrebi nove dokaze na osnovu kojih je za stranku mogla biti doneta povoljnija odluka da su te činjenice ili dokazi bili upotrebljeni u ranijem postupku,

— ako je pri donošenju odluke učestvovao arbitar koji je po zakonu morao biti isključen²⁸⁾ odn. koji je rešenjem suda bio izuzet.²⁹⁾

14. Predlog za ispitivanje zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže mogu podneti stranke iz arbitražnog postupka na koje se odluka neposredno odnosi kao i društveni pravobranilac samoupravljanja, bez obzira da li je učestvovao u postupku pred unutrašnjom arbitražom (čl. 48. st. 1. Zakona o sudovima udruženog rada).

15. Predlog se može podneti u roku od trideset dana od dana kad je ta odluka bila dostavljena onoj stranci koja je tu odluku poslednja primila (čl. 48. st. 2. Zakona o sudovima udruženog rada). Pošto se rok računa od poslednjeg dostavljanja, rokom se može koristiti i stranka kojoj je odluka bila ranije dostavljena. Razumljivo je da se stranka ne može koristiti rokom koji važi za društvenog pravobranioca samoupravljanja, kome se odluke unutrašnje arbitraže obavezno dostavljaju, jer on nije stranka u arbitražnom postupku.

Iako zakon ne predviđa ništa o objektivnom roku, smatra se da taj rok iznosi dve godine pošto se radi o roku koji je predviđen pravilima o ponavljanju postupka koji se i inače primenjuju u postupku pred sudovima udruženog rada.

16. Predlog se podnosi nadležnom sudu udruženog rada prvog stepena na čijem je području sedište unutrašnje arbitraže koja je donela odluku čije se ispitivanje predlaže (čl. 21. i čl. 49. Zakona o sudovima udruženog rada).

17. Sud udruženog rada ispituje odluku po pravilima postupka koji redovno primenjuje, kao i po odredbama saveznog Zakona o sudovima udruženog rada o postupku po žalbi i o ponavljanju postupka.

18. Nadležni sud udruženog rada uzima u postupak uloženi pravni lek i ispituje da li je predlog dopušten i osnovan. On ispituje, pre svega, da li je ovo pravno sredstvo blagovremeno uloženo i da li je dopušteno. Neblagovremen i nedopušten predlog sud odbacuje.

Protiv odluke suda udruženog rada kojom se odbacuje predlog za ispitivanje zakonitosti kao neblagovremen ili kao nedopušten, dozvoljena je žalba o kojoj rešava drugostepeni sud udruženog rada — republički ili pokrajinski sud udruženog rada.

19. Sud udruženog rada ispituje po službenoj dužnosti odluku unutrašnje arbitraže u granicama zakonskih razloga. On nije vezan za razloge navedene u predlogu, ali u granicama zakonskih razloga (čl. 51. st. 2. saveznog Zakona o sudovima udruženog rada).

²⁸⁾ I savezni Zakon o sudovima udruženog rada, kao i stari i novi Zakon o parničnom postupku, poznaje samo termin izuzeće, za razliku od teorije procesnog prava koja pravi razliku između isključenja sudije i izuzeća sudije.

²⁹⁾ Svi razlozi za izuzeće, koji su inače predviđeni Zakonom o parničnom postupku, ne mogu da dođu u obzir kad je u pitanju postupak pred unutrašnjom arbitražom, kao npr. odredbe o izuzeću arbitra zbog srodstva sa strankom.

Odluka unutrašnje arbitraže se ispituje u delu čija se ocena zakonitosti zahteva, a ako to nije moguće, onda se ispituje u celini.

20. Oko sud udruženog rada utvrdi da je unutrašnja arbitraža odlučila o sporu koji nije u njenoj kompetenciji, ukinuće odluku unutrašnje arbitraže i odbaciti zahtev kojim je bio pokrenut arbitražni postupak.

Kad utvrdi da postoji koji od razloga iz čl. 47. saveznog Zakona o sudovima udruženog rada i koji predstavlja razlog za pokretanje ovog postupka, sud udruženog rada u celosti ili delimično ukida odluku unutrašnje arbitraže i predmet upućuje unutrašnjoj arbitraži na ponovo rešavanje ili je sam preinačuje. Odluka suda udruženog rada u postupku kontrole zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže je ili kasatorna ili reformatorna.

Kad se, povodom kontrole zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže utvrdi da je normativni akt, na kome je odluka zasnovana, neustavan ili nezakonit, sud udruženog rada pokreće postupak za ispitivanje ustavnosti ili zakonitosti konkretnog opšteg pravnog akta, što je i razumljivo jer se čitav ovaj postupak sastoji upravo u oceni i kontroli zakonitosti odn. ustavnosti arbitražne odluke koja ne može biti ni zakonita ako normativna podloga, na kojoj je zasnovana, nije ustavna i zakonita. U slučaju pokretanja postupka za ispitivanje ustavnosti ili zakonitosti konkretnog akta koji je bio normativna podloga ispitivane arbitražne odluke, sud udruženog rada odlučuje da zastane sa postupkom sve dok ustavni sud ne odluči u konkretnom slučaju.

21. Predlog za ispitivanje zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže donete povodom samoupravnog spora je jedna vrsta vanrednog pravnog sredstva,³⁰⁾ koje se razlikuje od tužbe za poništaj odluke izabranog suda po Zakonu o parničnom postupku (čl. 484 — 386. Zakona o parničnom postupku). Razlike između ovih vanrednih pravnih sredstava, koja omogućavaju kontrolu zakonitosti u vršenju sudske funkcije, su znatne. Pre svega, radi se o dva potpuno različita sudska postupka: u samoupravnom sudskom postupku pred samoupravnim sudom i u parničnom postupku pred redovnim sudom. Zbog toga se i predlog za ispitivanje zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže razlikuje od tužbe za poništaj odluke izbranog suda po nizu detalja.

Predlog za ispitivanje zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže je pravno sredstvo koje se koristi protiv odluke donete po pravilima samoupravnog sudskog postupka, protiv odluke kojom je rešen samoupravni spor. Predlog za poništaj presude izbranog suda je pravno sredstvo koje se koristi protiv odluke samoupravnog suda donete po pravilima parnične procedure, protiv odluke kojom je rešen klasičan poslovni spor, spor koji se tradicionalno naziva građanskopravnim sporom.

Ova dva pravna sredstva se razlikuju i po subjektima ovlašćenim na pokretanje postupka: u postupku za poništaj odluke izbranog suda radi se o samoupravnim subjektima koji su poslovni partneri. Iz tog razloga oni u postupku imaju položaj klasičnih parničnih stranaka.

³⁰⁾ Tako i Poznić, B. — Povodom Zakona o sudovima udruženog rada, Anali, 4/74, str. 453. Suprotno: Musa, K. — O unutrašnjim arbitražama u organizacijama udruženog rada. Naša zakonitost, 6/76, str. 23.

Stranke u postupku za ispitivanje zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže su ne samo stranke iz arbitražnog postupka nego i društveni pravobranilac samoupravljanja.

Ova dva pravna sredstva se razlikuju i u pogledu organa koji vrši kontrolu zakonitosti i koji otklanja organske mane jedne nezakonite odluke: za rešavanje po tužbi za poništaj odluke izbranog suda nadležan je redovni sud koji bi bio nadležan u prvom stepenu da nije bio zaključen ugovor o izbranom sudu kojim je derogirana njegova jurisdikcija,³¹⁾ dok je za odlučivanje o predlogu za ispitivanje zakonitosti odluke unutrašnje arbitraže nadležan prvostepeni sud udruženog rada.

Razlika postoji i u pogledu rokova u kojima se mogu koristiti ova pravna sredstva: tužba za poništaj presude izbranog suda može se podneti u roku od trideset dana, računajući od dana kad je presuda postavljena strankama odn. od dana saznanja za nju u roku od pet godina po pravosnažnost presude; predlog za ispitivanje zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže podnosi se u znatno kraćem objektivnom roku — u roku od dve godine ali od dana kad je izvršeno poslednje dostavljanje.

Znatna razlika postoji i u pogledu razloga zbog kojih se odgovarajuće odluke mogu napadati. Predlog za ispitivanje zakonitosti može se podneti iz dva razloga koji se ne mogu isticati u postupku kontrole kad je u pitanju odluka izbranog suda:

— protivnost odluke ustavu, zakonu, drugom propisu prinudne prirode ili samoupravnom opštem aktu, i

— bitna povreda pravila postupka po kojima je unutrašnja arbitraža bila dužna da postupa.

Konačno, razlike postoje i u pogledu ovlašćenja suda koji se javlja kao organ kontrole. Dok nadležni redovni sud može samo da poništi odluku izbranog suda, sud udruženog rada može ukinuti odluku unutrašnje arbitraže i vratiti predmet unutrašnjoj arbitraži na ponovno suđenje, a može i sam preinačiti odluku koja je bila predmet kontrole i tako otkloniti sam njene organske mane i nedostatke.

22. Ispitivanje zakonitosti konačne odluke unutrašnje arbitraže je nov instrument samoupravne zaštite koji odgovara potrebama udruženog rada³²⁾ i potrebama sigurnosti pravnog poretka. Ovaj procesni institut omogućava da se kontrola zakonitosti sprovede kroz postupak pred drugim samoupravnim sudom i tako otklone i nepravilnosti same odluke radi uspostavljanja zakonitosti. Uvođenjem ovog pravnog sredstva zakonodavac je nastojao da uspostavi poseban oblik zaštite zako-

³¹⁾ Kad se samoupravnim sporazumom o udruživanju u radnu organizaciju predviđa nadležnost unutrašnje arbitraže i za rešavanje sporova koji nastaju iz poslovnih odnosa samoupravnih subjekata udruživanja, po shvatanju prof. Trive, odredbe iz samoupravnog sporazuma o udruživanju u tom slučaju predstavljaju specifičnu kompromisornu klauzulu. O tome videti: Triva, S. — Oglad o unutrašnjoj arbitraži, *Naša zakonitost*, 67/77, str. 221. i Triva, S. — *Građansko parnično procesno pravo*, Zagreb, 1980, str. 684.

³²⁾ Iz godišnjih izveštaja sudova udruženog rada vidi se da relativno mali broj zahteva za ispitivanje konačne odluke unutrašnje arbitraže dolazi pred sudove udruženog rada. Iz toga se može zaključiti da unutrašnja arbitraža ispravno funkcioniše u praksi. Uostalom, o tome govori i Saopštenje o radu unutrašnje arbitraže SOUR Elektronske industrije Niš, pripremljeno za Opštu sednicu Suda udruženog rada Srbije, koja je održana aprila 1980. g.

nitosti i samoupravljanja, da kreira novo pravno sredstvo u sistemu pravnih lekova u samoupravnom sudskom postupku koje odgovara ne samo potrebama zakonitosti, pravne sigurnosti, nego i potrebama društvene samozaštite i samoupravnoj sudskoj proceduri, da omogući da se kontrola zakonitosti, a samim tim i zaštita zakonitosti, ostvari pred samoupravnim sudovima i tako sačuva princip pune suverenosti i neodivnosti zaštite udruženih radnika.

LE CONTROLE DE LA LEGALITE DE LA DECISION DEFINITIVE
DE L'ARBITRAGE INTERNE DEVANT LE TRIBUNAL
DE TRAVAIL ASSOCIE

R é s u m é

Dans ce travail, qui représente un rapport présenté au Symposium relatif au contrôle dans le droit interne et international qui avait eu lieu en avril 1980 à l'occasion du vingtième anniversaire de la fondation de la Faculté de droit de Niš, l'auteur analyse la procédure pour l'examen et le contrôle de la décision définitive de l'arbitrage devant le tribunal de travail associé.

L'arbitrage interne est non seulement le tribunal autogestionnaire le plus ancien, mais aussi le tribunal autogestionnaire le plus étendu car il est institué par la comention autogestionnaire relative à l'association dans l'organisation de travail et dans les autres formes de l'association du travail et des moyens. La procédure devant l'arbitrage interne est à une instance, en conséquence la décision de l'arbitrage interne est définitive. Vu que l'arbitrage interne statue définitivement sur la matière du litige qui lui est confié, le législateur a prévu qu'il est possible d'intenter les voies de droit, dans les conditions déterminées contre la décision définitive de l'arbitrage interne, et de cette manière il a donné la possibilité que le contrôle de la légalité soit effectué dans l'exercice de la fonction judiciaire autogestionnaire.

Le contrôle de la légalité de la décision définitive de l'arbitrage interne, à partir du moment de l'introduction de cette institution judiciaire dans le système juridique de la République Socialiste Fédérative de Yougoslavie jusqu'à aujourd'hui, était effectué de manières différentes, en conséquence l'auteur analyse les différentes formes du contrôle dans la législation de la R. S. F. de Yougoslavie.

Après avoir analysé la procédure du contrôle de la décision définitive de l'arbitrage interne devant le tribunal de travail associé, l'auteur constate que ce moyen juridique est un nouvel instrument de la protection autogestionnaire qui correspond aux besoins du travail associé et aux besoins de la sécurité de l'ordre juridique, et qu'il donne la possibilité que le contrôle de la légalité soit effectué par la voie de la procédure devant l'autre tribunal autogestionnaire ex que de cette manière soient éliminées les irrégularités de la procédure judiciaire autogestionnaire et les irrégularités de la décision arbitrale même.